

GEZELLE, Guido, priester, dichter, taalkundige en journalist (Brugge 1 mei 1830 - Brugge 27 november 1899).

1. **LEVEN.** Zoon van Pieter Jan Gezelle, tuinier in dienst van de familie Van de Walle - van Zuylen (naar een lid van deze familie werd Gezelle Guido genoemd), en Monica Devriese, beiden van boerenafkomst. Gezelle ontving het eerste onderwijs van 1837 tot op zijn minst 1839 op de school van de Nederlanders Brans en De Valk te Brugge, studeerde aldaar van 1841 tot '46 op een afdeling van het groot-seminarie Ten Dunen (van 1846 af Sint-Lodewijkscollege), moest in 1846, waarschijnlijk wegens sociale vooroordelen, verhuizen naar het klein-seminarie te Roeselare, waar hij tot 1850 als student kon verblijven tegen verminderd schoolgeld, gecompenseerd door diensten als portier en boodschapper. Van 1850 tot '54 studeerde hij aan het groot-seminarie te Brugge, waar hij in contact kwam met De Bo en met hem de eerste bouwstoffen voor het Westvlaams Idioticon verzamelde, een werk waarmee beiden hun hele leven bezig zouden zijn. Gezelle werd op 10 juni 1854 tot priester gewijd, maar vóór zijn wijding was hij op 20 maart van dat jaar overgeplaatst naar het klein-seminarie te Roeselare. Hij zou daar tot november 1857 werkzaam blijven als leraar in de natuurlijke historie, in de moderne talen en als hulp-surveillant. Hoewel hij sinds lang de wens koesterde als priester in Engeland werkzaam te zijn, werd hij tegen zijn zin in november 1857 benoemd tot leraar van de poësisklas. In deze jaren ontplooiëde zich voor het eerst zijn dichterschap. Hoewel de Brugse kerkelijke overheid zijn vermogen om de leerlingen te bezielen waardeerde, ontnam ze hem de poësisklas in augustus 1859, omdat zijn onderwijs- en opvoedingsmethoden niet in het officiële schema pasten. Tot augustus 1860 bleef hij te Roeselare als leraar in de moderne talen. Na herhaald verzoek zijnerzijds om naar Engeland te mogen vertrekken, vond men een compromis door hem te benoemen tot rector van het door hem te organiseren Engels college (waar de Engelse studenten van Roeselare werden gehuisvest) en tot professor in de wijsbegeerte aan het Brugse Seminarium Anglo-Belgicum, waar hij na de mislukking van het Engels college in februari 1861 als onder-rector te werk werd gesteld. Als leraar in de wijsbegeerte onder de invloed gekomen van het door Rome op 11 oktober 1864 veroordeelde ontologisme van Ubaghs, werd Gezelle op 11 oktober 1865 benoemd tot onderpastoor van de St.-Walburgiskerk te Brugge, welke post hij bekleedde tot 20 september 1872. O.a. door journalistieke avonturen in moeilijkheden gekomen, werd hij op die datum overgeplaatst naar Kortrijk, waar hij tot 23 mei 1889 onderpastoor van de O.L.V.-kerk bleef. Op 8 juli 1886 werd hij

stichtend lid van de Koninklijke Vlaamse Academie, op 6 mei 1887 doctor honoris causa aan de universiteit te Leuven; daarna ontving hij nog enkele ridderorden. Van mei 1889 tot september '93 was hij rector van de Franse zusters van het Kindje Jezus, een sinecure waardoor hij in staat was zich te wijden aan zijn studie en poëzie. Toen de zusters in 1893 naar Frankrijk terugkeerden, bleef hij zonder enige officiële functie, tot hij op 30 maart 1899 werd benoemd tot rector van de Engelse Kanunnikessen van Lateranen te Brugge, aan welke functie een kanonikaat was verbonden. Voor hij echter kanunnik werd, stierf Gezelle in het Brugse Klooster op 27 november 1899.

G. Gezelle in 1898.

2. ACHTERGROND VAN GEZELLES WERK.

Gezelles leven en werk hebben zich afgespeeld te Brugge, Roeselare en Kortrijk, de drie centra van West-Vlaanderen. Dit gebied bleef in de vorige eeuw, voor wat de industrialisering en de daarmee gepaard gaande geestelijke revolutie betreft, ver achter bij de meeste andere Belgische gewesten, maar nam toch ook, zij het in mindere mate, deel aan de moderne ontwikkeling. De aanleg van spoorwegen bevorderde de contacten met de rest van het land, de nieuwe industriële produkten én de moderne ideeën drongen door. Van 1850 af was er in Roeselare en omstreken textielindustrie. Vooral sinds de schoolwet van 1842 werd het volksonderwijs bevorderd en van 1850 af breidde zich ten gevolge daarvan het bibliotheekwezen uit. Het op het volksonderwijs voortbouwende middelbaar onderwijs was tot 1850 nagenoeg geheel in handen van de Kerk (acht bisschoppelijke col-

leges). Van 1850 af werden er rijksscholen opgericht, maar niet in Roeselare. Er bleef een zekere geslotenheid gehandhaafd, doch anderzijds kregen de invloeden van buitenaf door de omstandigheden toch kansen en kwam het gewest langzaam in beweging.

Dat prikkelde echter het besef van de traditionele eigenheid. Gezelles centrale gedachte in zijn opvoedingswerk ten dienste van de jeugd en van het Vlaamse volk was: de eis zichzelf te leren worden en blijven, d.w.z. te gehoorzamen aan 'Gods plan op elk terrein. De Vlaamse mens in het bijzonder diende trouw te blijven aan het eigen Vlaamse wezen, „aan vlaamschen taal, aan vlaamschen zeden, aan vlaamschen, dat is katholijken Godsdiens en Christene godvruchtigheid”. Dit groeiend zelfbewustzijn kon zich echter alleen uitspreken en dus zichzelf gestalte geven in de eigen, van vreemde Hollandse en protestantse smetten vrij blijvende volkstaal. Het Frans werd ervaren als aan het eigen wezen volslagen vreemd. De door God geschonken taal weerspiegelde het goddelijke het zuiverst en helderst bij haar oorsprong, en de Vlaamse taal was deze oorsprong het meest nabij gebleven. Het was daarom een heilige plicht deze taal te bewaren: de Vlaamse taal was het hart van het Vlaams-katholieke leven in al zijn aspecten. Deze aldus letterlijk geheiligde taal was daarom het uitgangspunt van Gezelles activiteiten.

3. GEZELLES DICHTERSCHAP. Gezelles roem berust op zijn poëzie. Temidden van zijn tijdgenoten blijkt hij de enige werkelijke dichter, wiens verhouding tot de taal niet beperkt bleef tot een de „inhoud” van het gedicht verfraaiende taalvaardigheid, maar op vele supreme momenten een overgave inhield aan de eigen-zinnigheid van de taal. Daardoor kon Gezelles lyriek o.a. voor de schepster en theoreticus van de moderne autonome poëzie, Paul van Ostaïen, een inspirerend voorbeeld worden.

Men onderscheidt in Gezelles poëzie twee perioden, een Roeselaars-Brugse periode tot ± 1862 en een Kortrijkse van ± 1880 af, gescheiden door jaren waarin Gezelle relatief weinig wezenlijke poëzie en relatief veel en vaak bijzonder luidruchtig journalistiek proza schreef. De „Roeselaarse” poëzie kent een stromend ritme, een weinig geprofileerde strofenbouw; zij bestaat voor een groot deel uit gelegenheids- en andere gebruiks-poëzie, en voor een gering deel uit natuurpoëzie, waarin de dichter dan uitgaat van een bezielde gedachte om die met een beeld uit de natuur te omkleden; de wereld is God vijandig, en de ontmoeting met God geschiedt in de eucharistie buiten de zinnen om. De „Kortrijkse” poëzie heeft een zeer gecompliceerd ritme, een scherp geprofileerde strofenbouw; zij bestaat voor een groot en essentieel deel uit natuurpoëzie, waarin de dichter bij voorkeur uitgaat van een verfijnde zintuiglijke natuurbeleving naar een daardoor opgewekte gedachte; het godsverlangen wordt door de schepping Gods opgewekt en gesterkt, en de ontmoeting met Hem komt via de zinnen in Zijn natuur tot stand. In deze poëzie gaan natuurimpressionisme en hemelverlangen een unieke relatie aan.

4. GEZELLES VLAAMSGEZINDE ACTIVITEITEN. Hoewel zich in het leven en de poëzie van Gezelle een onuitroeibare eigenheid manifesteert, heeft hij zich altijd en, naar het lijkt zelfs

zeer gewillig, geschikt binnen het kader van het kerkelijk en maatschappelijk establishment. Gezelle's voornaamste politieke activiteiten werden hem opgedragen door de Brugse kerkelijke overheid; de manier waarop hij zijn opdracht uitvoerde kan iets typisch Gezellaans vertonen, zijn politieke gerichtheid was uiteraard die van zijn kerkelijke meerderen. Nadat hij uit eigen beweging in het Limburgse blaadje Hekel en Luim in 1855 en '56 zijn afkeer van de Franse smaak op humoristische en sarcastische wijze had geuit en vooral als Spoker zijn strijdbaarheid had ontwikkeld in Vleeschouwers Reinaert de Vos van 1860 tot '65, mengde Gezelle zich in opdracht van Mgr. Faict in de Brugse politiek met de weekbladen 't Jaer 30 van 17 juli 1864 tot 4 juni 1870 en 't Jaer 70 van 4 juni 1870 tot 30 december 1871 (en met Franse artikelen onder de naam Trim in l'Impartial de Bruges van 28 maart tot 27 juni 1872). Deze blaadjes waren gericht tegen het in 1863 te Brugge opgerichte liberale De Westvlaming, om de kerkelijke belangen te verdedigen. In tegenstelling tot de liberalen zagen Gezelle en de zijnen het Vlaamse en het katholieke element onvoorwaardelijk met elkaar verbonden, waarbij het Vlaamse ondergeschikt was aan het katholieke. Naast 't Jaer 30 redigeerde Gezelle van 2 december 1865 af het weekblad Rond den Heerd, dat echter niet politiek gericht was, maar wel de verschijning van een gepland anti-katholiek blad vóór moest zijn: hiermee wilde Gezelle het Vlaamse volk helpen zich te ontwikkelen. Hij verzorgde het blad tot 25 november 1871, waarna A. Duclos de redactie overnam. Op 13 februari 1874 werd door Duclos en zijn medewerkers aan Rond den Heerd het Ste-Luitgaardegilde opgericht voor „Taal en Oudheid”, ter bevordering van Rond den Heerd, ter herleving van de christelijk-middeleeuwse beschavingsvormen (aangepast aan de nieuwe tijd) en ter bevrijding van de taal van onvolkse banden door haar te verjongen met woorden en uitdrukkingen uit de volkstaal. Het gilde beschouwde Gezelle als zijn geestelijke vader, maar hoewel hij het plan aanvankelijk had goedgekeurd, vermeed hij de vergaderingen: hij voelde zich kennelijk niet thuis in het streven naar een algemene Nederduitse taal die alle dialecten omvat, omdat het niets verwerpt wat dialectisch is. Hoewel Ge-

*Krop! Den goedendag
 slact, slact!
 Krop! den goeden slag
 slact, slact!
 Nijnt ban, set op
 en doet uw schansen,
 den goedendag
 de soeven en dansen!
 Krop! Den goeden slag
 slact, slact!*

*Grootspaan. 27. 5. 14.
 Groeninge's spaan.*

Handschrift van Groeninge's Grootheid of de Slag van de Guldene Spooen.

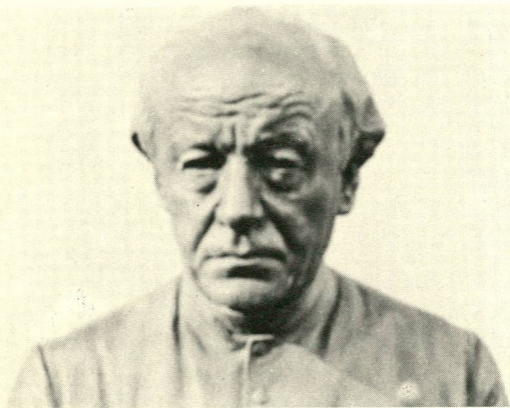
zelle niet altijd tegen deze richting positie heeft gekozen, wilde hij iets anders; niet alleen wilde hij evenmin als het gilde iets weten van een algemeen Nederlands, maar ook wenste hij alle woorden, geschreven of ongeschreven, nog levend of uitgestorven, zelfs die woorden uit de andere Germaanse talen die in het Nederlands taalgebied waren uitgestorven, tot de Vlaamse taalschat te rekenen. Toen J. Nolet de Brauwere van Steeland op 2 februari 1874 in de Koninklijke Academie te Brussel de aanval opende op het Westvlaams particularisme en er een woedende polemiek met De Bo en Duclos volgde, mislukten de pogingen om Gezelle in de strijd te betrekken.

In 1881 baarde hij opzien, zonder zich achteraf te verdedigen, door in de Gazette van Kortrijk (een blad waaraan hij intensief ging meewerken) in een lovende beoordeling van de Histoire de Menin, geschreven door zijn vriend Dr. Rembry-Barthe, de voorkeur te geven aan het Frans boven het „nederduitsch, officieel schier-hollandsch” waarin Fr. de Potters Geschiedenis van Kortrijk was gesteld, omdat iedereen het Frans kon lezen, maar De Potters boekentaal niemand. Op 30 september 1885 sprak Gezelle een herdenkingsrede ter ere van De Bo uit, waarin hij o.a. de al te roerige Vlaamse strijdbaarheid van sommige Vlaamse studenten scherp afkeurde. Hiermee was de „Ruitenbrekers”-kwestie geboren. Door Hugo Verriest werd in de Vlaamsche Vlagge van Nieuwjaar 1886 een zevental brieven geschreven, waarin hij vooral in de derde Gezelles positie karakteriseerde: Gezelle was niet de leider, maar de bron.

In 1881 had Gezelle het maandblad Loquela gesticht, dat tot 1895 zou verschijnen en gewijd was aan de taalkundige studie van de Vlaamse taal als uiting van eigen Vlaams wezen en leven. Een soortgelijk blad poogde hij met de Frans-Vlamingen te laten verschijnen met Ons Oud Vlaamsch in 1886. Als lid van het Comité Flamand de France woonde hij alle vergaderingen daarvan bij en bezocht hij die streek om de taal en folklore te onderzoeken. In 1891 was hij dan ook de meest aangewezen om voor het Jaarboek van de Koninklijke Vlaamse Academie te Gent de Levensschets van Ingenaas H.J.L. de Coussemaker te schrijven. Gezelle nam voorts in 1889 deel aan de stichting van Biekorf, dat in 1890 begon te verschijnen en bedoeld was als voortzetting van het kwijnende Rond den Heerd. Aan Biekorf droeg hij in de eerste jaren vooral opstellen bij over Vlaams-katholieke taal en tradities.

5. DE BRUGSE BISSCHOPPEN EN GEZELLES STREVEN. Hoewel voor Gezelles bisschoppen het Frans de cultuurtaal was, stonden ze niet a priori vijandig tegenover Gezelles Vlaamse streven. Ze zouden zeker geen Vlaamsgezindheid gesteund hebben met een daarmee gepaard gaande sociaal-politieke keuze ten gunste van de arme klassen. Ze moesten echter rekening houden met het feit dat het „Vlaams” de taal was van het hun toevertrouwde volk en dat hun priesters alleen in deze taal zielzorg konden verrichten. Zij hebben dan ook Gezelles Vlaams schrijverschap gezien in verband met de zielzorg en hem opdrachten gegeven om een Vlaamse liederenbundel te schrijven (Mgr. Malou in 1858-'59) en een Vlaams politiek tijdschrift op te richten (Mgr. Faict in 1864). Zij hebben zich als realisten er echter voor gehoed,

Gezelle bij te vallen in zijn ijveren voor de Vlaamse taal op zijn taalkundig-romantische gronden: dit moet hun wel als weinig realistisch en als dweepluchtig zijn voorgekomen. Politiek gevaar hebben ze in Gezelles streven niet gezien: een mogelijk gevaar werd zelfs steeds geringer, naarmate Gezelle na 1880 een steeds meer archaisch gekleurde en op den duur sterk kunstmatige en puristische woordkeus ging toepassen (zie de in opdracht van Mgr. Waffelaert uit diens Latijn vertaalde Goddelijke Beschouwingen).

G. Gezelle door J. Lagae.

6. GEZELLES BELANG. In de beperkt-taalpolitieke constellatie is Gezelles optreden van zijn Roeselaarse poëzie af van groot gewicht. Gezelle was degene die in de als hogere literatuur beschouwde genres dialectvormen gebruikte, die toen alleen toelaatbaar werden geacht in de lagere literaire genres als kluchten, volksliedjes enz. Jan David en J.F.J. Heremans keurden dat op het Nederlands taal- en letterkundig Congres van 1862 af: indien het dialect, dat van gewest tot gewest verschilde, de hoger literatuursoorten zou veroveren en zodoende „officiële” waarde verwerven, zou dat de eenheid in de strijd tegen het Frans en het aanzien van het Nederlands tenietdoen. Tot en met Rijmsnoer (1897) bleef men in kritieken bezwaren tegen Gezelles dialectisch taalgebruik maken.

Gezelles streven had ten opzichte van zijn voorgangers het belang dat hij het bewustzijn van de voortreffelijkheid van de eigen gewestelijke taal (als bij Balduinus Janssens in *Verbeterde vlaemsche spraek- en spelkonste van 1775* en bij Vaelande, de Ieperse arts Van Dale), verenigde met het denkbeeld dat de Vlaamse taal de katholieke gedachte waarborgde (bv. reeds bij F.X. de Feller in *Korte Verhandeling over de Nederlandsche Staets-Omwenteling van 1790*). Aldus legde hij de basis van zijn ideaal, waarin West-Vlaanderen in zijn taal, gebruiken en wezen te midden van de dreigende ontkerstening elders in gehechtheid aan zijn traditie het katholieke geloof zou hooghouden en zelfs door zijn missionarissen over de wereld verbreiden. Vandaar zijn strijd tegen het liberalisme, maar ook tegen de „protestantse” algemeen-Hollandse taal. Zo werd Gezelle de bron van de vernieuwing van het Vlaamse traditionele: hij stond buiten de ook in zijn gewest, zij het langzamer dan elders, doordringende dynamiek van zijn tijd. Toen hij vooral in Kortrijk minder strijdbaar bleek dan men op grond van zijn werk voor *Reinaert de Vos* en 't Jaer 30 mocht verwachten, zijn het zijn leer-

lingen, vooral Hugo Verriest, geweest, die het beeld van Gezelle moduleerden en bruikbaar maakten voor de Vlaamse strijd.

WERKEN: Poëzie: *Kerkhofbloemen* (1858); *Vlaemsche dicht-oefeningen* (1858); *XXXIII Kleengedichtjes* (1860); *Gedichten, Gezangen en Gebeden* (1862); *Liederen, Eerdichten et Reliqua* (1880); *Driemaal XXXIII Kleengedichtjes* (1881); *The Song of Hiawatha overgedicht in 't Vlaamsch* (1886); *Tijdkrans* (1893); *Rijmsnoer om en om het jaar* (1897); *Laatste Verzen* (1901). - Proza: *De Dolaards in Egypten naar het Engelsch van J.M. Neale* (1871); *Van den Kleenen Hertog* (1877); *Uitstap in de warande* (1882); *De Ring van 't Kerkelijk Jaar* (1907, verzorgd door Aloys Walgrave); *Godelijke Beschouwingen* (in afleveringen, 1897-'99). - Bijdragen o.a. in *Hekel en 'uim* (1855-'56); *Reinaert de Vos* (1860 vlg.); *De Vlaamsche Vlagge* (1875 vlg.); in door hemzelf opgerichte tijdschriften *'t Jaer 30* (1864-vlg.); *'t Jaer 70* (1870-'71); *Rond den Heerd* (1865 vlg.); *Loquela* (1881 vlg.); *Biekorf* (1890 vlg.); ook *Vlaamsche Duikalmanak* (1889 vlg.).

LITERATUUR: S. Dequidt e.a., *Guido Gezelle. Zijn leven en zijne werken* (1900); - K. de Flou, *Guido Gezelle*, in *Jaarboek van de Kon. Vl. Academie voor Taal- en Letterkunde* (1901); - H. Verriest, *Twintig Vlaamsche Koppen*, II (1903); - H. Verriest, *Voordrachten* (1904); - L. Scharpé, *Gezelle als Spoker*, in *Dietsche Warande en Belfort* (1904); - C. Gezelle, *Guido Gezelle* (1918); - A. Walgrave, *Het leven van Guido Gezelle*, I-II (1923-'24); - inleidingen in *Jubileumuitgave van Guido Gezelle's Volledige Werken*, 18 dln. (1930-'39); - F. Baur, *Uit Gezelle's leven en werk* (1930); - R. van Sint-Jan, *Het West-Vlaamsch van Guido Gezelle* (1931); - F.A. Vercammen, *Thijm en Vlaanderen* (1932); - S. Axters, *Scholastiek Lexicon. Latijn-Nederlandsch* (1937); - Fr. Baur, inleiding tot *Guido Gezelle's Dichtwerken* (z.j., derde druk); - R. de Coninck, *Guido Gezelle's Purisme*, in *Handelingen der Zuidnederlandse Maatschappij voor Taal- en Letterkunde en Geschiedenis*, VII (1953); - R. de Coninck, *Guido Gezelle's z.g. taalparticularisme*, in *Handelingen der Zuidnederlandse Maatschappij voor Taal- en Letterkunde en Geschiedenis*, IX (1955); - H. Bruning, *Guido Gezelle de andere* (1954); - W.J.M.A. Asselbergs, *Guido Gezelle's Kerkhofblommen 1858-1958* (1958); - G. Knuvelde, *Handboek tot de geschiedenis der Nederlandse letterkunde*, III (1959); - bijdragen in *Gezellekroniek* (vanaf 1963); - H.J. Elias, *Geschiedenis van de Vlaamse Gedachte*, III (1964); - B.F. van Vlieden, *Gezelle, Guido*, in *Moderne Encyclopedie der wereldliteratuur*, III (1965); - A. Viaene e.a., *Guido Gezelle*-aflevering van *Vlaanderen* (1966); - B.F. van Vlieden, *Guido Gezelle tegenover het dichterschap* (1967); - J.J.M. Westenbroek, *Van het leven naar het boek* (1967); - bijdragen in het tijdschrift *Gezelliana* (vanaf 1970); - J. Boets, *Gezelles Cortracena* (1972).